

EL EMEĞİ VE GİRİŐİMÇİLİK

عَنِ الْمُقَدَّامِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ
مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ
السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ

el-Mikdâm'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a) şöyle buyurdu: **“Hiçbir kimse, asla kendi kazancından daha hayırlı bir rızık yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvud (aleyhisselâm) da kendi elinin emeğini yerdi”**¹⁷.

17 Buhâri, Büyü, 15.

AÇIKLAMA

Râfi' b. Hadîc'den rivâyet edildiğine göre, "Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi kazanç daha helâldir/temizdir?" diye sorulur. Rasûlullah (s.a), "Kişinin elinin emeği ile her makbul ve meşrû alımsatım, en temiz/helâl kazançtır" diye cevap verir¹⁸. Öte yandan Rasûl-i Ekrem, "Rızkın onda dokuzu ticarettedir. Onda biri ise sığır ve deve gibi büyük veya (daha çok) koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardadır"¹⁹ hadisiyle de ticaretin büyük bir rızık kapısı olduğuna işaret eder. Bilindiği üzere, ticaret, ziraat ve sanat üç ana kazanç yoludur. Bu ve benzeri hadislerden yola çıkan bazı âlimler, ticaretin, diğer kazanç yollarından daha faziletli olduğu görüşündedir. Başka delilleri de dikkate alan diğer bazı âlimler ise, ziraat ile sanatın, ticaretten daha faziletli olduğu kanaatinde. Bu âlimlerden Nevevî (v. 676/1277) şu değerlendirmeyi yapar: "Ziraat ile sanat, ticaretten önde gelir. Çünkü ziraat ve sanat, kişinin el emeği, göz nuru ve alın teridir. Bu ikisinden de ziraat, tercihe daha şâyandır. Zira onun faydası daha geneldir, insanlara ve hayvanlara yöneliktir".

Üç ana kazanç yolundan; ticaret, ziraat ve sanattan hangisi olursa olsun, el emeği ve alinteri ile meydana gelen kazanç, mukaddes bir değer ve en faziletli geçim yoludur. İnsanın değerini belirleyen de onun emeği ve alinteridir. Şüphesiz böyle bir değer ve geçim yolu, yiyecek, içecek, giyecek ve mesken gibi ihtiyaçların karşılanmasında huzur ve bereket kaynağı olur. Günümüzde özel veya resmî müesseselerde hakkıyla sunulan kamu hizmeti de emek ve alinteri olarak görülmelidir. Çünkü geniş manasıyla emek, Kur'an-ı Kerim'in sâlih amel (iyi davranış) ve sa'y (çalışma) kavramlarına tekabül eder. Yüce Rabbimiz şöyle buyurur:

18 Ahmed b. Hanbel, IV, 141.

19 Münâvî, *Feydu'l-kadir*, III, 244-245.

“Kim mü’min olarak sâlih ameller yaparsa, onun çabasını görmezlikten gelmek olmaz. Zira biz onu yazmaktayız”²⁰. “Bilinsin ki insan için kendi çalışmasından başka birşey yoktur ve çalışması ilerde görülecektir. Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir”²¹.

Bu demektir ki, yaratılış ve ahdi gereği görev ve sorumluluk üstlenmiş olan insan ancak iman, emek ve alınteri ile kıymet kazanır. Çalışmayan, üretime katkıda bulunmayan insan ise başkalarına yük olmaktan kurtulamaz. Bu itibarla insanın en kötü şartlar altında dahi çalışarak geçimini sağlaması, içinde yaşadığı topluma yük ve külfet olmasından daha hayırlı görülür.

Ayrıca Peygamber (s.a)²² insanın çalışmasını, bir şekilde üretime katkıda bulunarak dul ve kimsesizlere yardımcı olmasını Allah yolunda cihad veya gündüzleri oruç, geceleri de namaz ibadetiyle eşit tutmuştur.

Rasûl-i Ekrem’in nübüvvetinden önce her biri için muayyen bir ücret almak suretiyle Kureyş kabilesinin koyunlarını otlattığını şu rivâyetten öğrenmekteyiz: “Allah hiçbir peygamber göndermemiştir ki, koyun gütmemiş olsun. Ashâb-ı kirâm:

-Sen de mi? diye sorunca, Rasûlullah (s.a.):

-Evet. Ben de Mekke’nin Karârît mevkiinde koyun güderdim, buyurdu²³.

Hadisimiz, girişimcilik ruhu yanında gücü yeten herkesin çalışması gerektiği mesajını vermektedir. Herkes, öncelikle emeğiyle kendisinin ve yükümlülüğü altındakilerin ihtiyacını karşılamaya çalışmalıdır. Zira kişi elinin emeğiyle kazandığından daha hayırlı bir şey yememiştir. Ayrıca,

20 Enbiyâ 21/94

21 Necm 53/39-41

22 Buhârî, Nafakât, 1.

23 Buhârî, İcâre, 2; Müslim, İman, 302; Muvatta’, İsti’zân, 18; Ahmed b. Hanbel, III, 326.

meşru alanlarda yatırım yaparak istihdam yoluyla insanlara iş imkanı sağlanmalıdır. Zira, serveti âtil bırakıp piyasaya sürmemek ve iktisadî hayatı canlandırmamak ciddi bir vebâl ve sorumluluktur. Allah yolunda harcamayanları ağır bir dille yeren âyetler, bu hususu da kapsamaktadır.

Zübeyr b. el-Avvâm'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a) şöyle buyurur: “Sizden birinizin ipini sırtına alıp bir demet odun getirerek satması ve böylelikle Allah’ın bununla onun şerefini koruması, halktan istemesinden daha hayırlıdır. (Kimbilir, belki de bir şeyler) verilir (minnet altında kalınır) veya (hiçbir şey) verilmez (zillete maruz kalınır)”²⁴.

Konuyla ilgili başka bir hadisin sonunda şu bilgi vardır: “Bu şekilde hareket etmek (odun toplayıp satarak geçim temin etmek) kıyamet günü yüzünde dilencilik lekesiyle gelmeden daha hayırlıdır”.

Enes b. Mâlik (v. 93/712), bu hadisin vârid olmasına sebep olan olayı şöyle anlatır: Hz. Peygamber’in yanına ensârdan dilenci bir adam geldi. Hz. Peygamber, ona evinde bir şeyi olup olmadığını sordu. Adam, evde bir bez parçası bulunduğunu, bunun bir kısmını üstlerine alıp bir kısmını da altlarına serdiklerini, bir de su içtikleri bir kaselerinin bulunduğunu söyledi. Peygamber (s.a), “onları bana getir” dedi. Adam getirdi. Peygamber (s.a), bunları açık artırmayla iki dirheme sattı ve aldığı iki dirhemi adama vererek “Bunun bir dirhemiyle yiyecek al, ailene götür, diğeriyle de bir keser al, bana getir” dedi. Adam öyle yaptı. Allah Rasûlü kendi eliyle kesere bir sap taktı ve adama bununla gidip odun toplamasını, on beş güne kadar gelmemesini söyledi. Adam gitti, odun toplayıp sattı. Bir süre sonra geldi, on dirhem kazanmıştı. Hz. Peygamber, bu paranın bir kısmıyla yiyecek, bir kısmıyla da giyecek almasını emretti ve buyurdu ki: “Bu şekilde hareket etmek (odun toplayıp satarak geçim temin etmek)

24 Buhârî, Müsâkât, 13.

kıyamet günü yüzünde dilencilik lekesiyle gelmekten daha hayırlıdır”. İmam Mâverdî (v. 450/1058), dilencilik konusunda şu bilgilere yer verir: “Güç-kuvvet sahibi biri çalışmayıp dilenirse, dilenmekten men edilir. İş ve sanatla meşgul olması emredilir. Buna rağmen dilenmeye devam edecek olursa, bu huyunu terk edene kadar cezalandırılır. Dilenmesi yasak edilen birine mal ve iş bakımından yardım etmek gerektiğinde, mal sahiplerinin mecburen infak etmeleri, çalıştırıldığında da ücretini vermeleri emredilir”.

Bu demektir ki, ihtiyaç içinde olan bir insanın dilenmektense sırtında odun taşıyıp satması şerefli bir meslektir. Ayrıca devlet, işsiz ve çaresiz insana iş imkanı bulmalı veya yol göstermelidir. Nitekim bir eğitimci olarak Hz. Peygamber, ihtiyaç sahiplerine iş konusunda alternatif yol göstermekte ve hiçbir mesleğin hakir görülmemesi gerektiğini öğretmektedir. Doğrusu dilencilüğün kökünün kurutulması, bozuk para vererek onları baştan savmakla değil, onlara iş bulmak, meslek ve sanat öğretmekle ancak mümkün olur.

İş yapabilecek ve çalışabilecek durumda olan bir insanın dilenmesi, adeta başkasının emeğine ortak olması ve ondan bir hak iddiasında bulunması demektir. Oysa onun buna hakkı yoktur. Böyle bir haktan söz etmek mümkün olmadığına göre, dilenmek mutlak manada haramdır. İnsanın ancak başka bir çıkış yolu olmaması halinde, temel gıda ve ihtiyaçlarını temin edememesi veya borcunu ödemekte çaresiz kalması durumunda başkasından isteme hakkı vardır. Aksi bir uygulamanın mü'min insanın izzet ve şerefini yok edeceği muhakkaktır. Dilencilik ancak şu üç kişi için câiz ve mümkün olur:

- a) Şiddetli yoksulluk içinde kıvranan kişi,
- b) Ağır borç altında ezilen kişi,

c) Diyet (mağdura veya yakınlarına ödenen mal) ödeyecek kişi²⁵.

Hz. Ömer'in, yiyeceği olmasına rağmen dilenmeye devam eden birinin yiyeceklerini elinden alıp müsadere ettiği ve onları zekât develerine yedirdiği bilinir. Bu itibarla, ilgili hadisler ve sahâbe uygulaması, insanın mecburen çalışıp geçimini sağlaması, emek sarf edip rızkını temin etmesi, girişimde bulunup ekonomiye canlılık kazandırması gerektiğini göstermektedir. İnsanın, kendinin ve aile efradının rızkını temin edebilmek, var ise borçlarını ödeyebilmek için çalışıp kazanç sağlaması farzdır.

Şuna da işaret edilmelidir ki, fert için dilencilik ve başkasına yük olmak ne ise, millet, devlet ve ümmet için de odur, aralarında bir mahiyet farkı yoktur. Fertler gibi milletler de başka millet ve devletlere el-avuç açmadan kendi ihtiyaçlarını karşılamalı, tarım ve sanayi sektörlerini canlandırmalı ve ekonomik gelişmelerini tamamlamalıdır.

25 Tirmizî, Zekât, 23.